

## **ВНУТРІШНІ РЕЗЕРВИ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

**Л. А. Хромушина**

*У статті розглянуто можливі внутрішні резерви фінансової стабілізації неплатоспроможних підприємств; визначено особливості їх мобілізації та використання.*

*Ключові слова: фінансова стабілізація, внутрішні резерви, підприємство, неплатоспроможність.*

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** Поточний стан функціонування економічної системи в Україні характеризується невизначеністю, яка зумовлена низкою причин, серед яких можна виділити проблеми політичної, законодавчої, фінансово-економічної неврегульованості. За таких умов особливої актуальності та значимості набувають проблеми виживання підприємств, які знаходяться у стані порушення фінансової рівноваги, мають недостатній рівень ліквідності, що породжує їх неплатоспроможність. З урахуванням системних кризових явищ, що склалися у суспільно-економічному середовищі, вагома частка підприємств стали збитковими. З метою стабілізації фінансового стану перед підприємствами постає непросте завдання щодо пошуку додаткових джерел фінансових ресурсів. Зазвичай, для підприємств, що мають низький рівень платоспроможності, або ж взагалі її втратили, залучення коштів ззовні стає вкрай утрудненим, або ж неможливим взагалі. У такому разі доцільним та доступним джерелом фінансової стабілізації є внутрішні джерела, які можуть бути часто прихованими, проте ефективна їх мобілізація дозволить сформувати вагомий ресурс, якій можна спрямувати на формування резерву високоліквідних активів, відновити платоспроможність та покрити збитки.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблемам фінансової стабілізації неплатоспроможних підприємств у різні періоди прояву кризових явищ приділялася значна увага вітчизняних та зарубіжних науковців: Бланка І.О., Бугая В.З., Багацької К.В., Василенка В.О., Друкера П., Короткова Е.М, Лігоненка Л.О., Масенко Б.П, Семенова Г.А, Терещенка О.О., Уткіна Е., Черепа А.В. та багатьох інших. Однак окремі теоретичні, методологічні положення та особливості фінансової стабілізації неплатоспроможних підприємств знаходяться на стадії розвитку та формування. Саме це визначило тему та мету дослідження.

**Формулювання цілей статті.** Метою статті є узагальнення фінансово-організаційних аспектів фінансової стабілізації неплатоспроможних підприємств на основі внутрішніх резервів, а також визначення особливостей їх мобілізації.

Досягненню визначеної мети сприятиме вирішення таких завдань:

- 1) визначити основні джерела внутрішніх резервів фінансової стабілізації неплатоспроможних підприємств;
- 2) розглянути можливі способи мобілізації внутрішніх резервів фінансової стабілізації неплатоспроможних підприємств;
- 3) з'ясувати особливості мобілізації та використання внутрішніх резервів для фінансової стабілізації неплатоспроможних підприємств.

**Виклад основного матеріалу.** Внутрішні джерела є найбільш надійними та прийнятними джерелами фінансування у процесі антикризового управління та санації підприємства. Величина резервів, мобілізованих із внутрішніх джерел, визначає можливість та рівень фінансової незалежності, самостійності підприємств при прийнятті стратегічних рішень. Наявність достатнього обсягу внутрішніх джерел фінансової стабілізації свідчить про задовільний фінансовий стан та зменшує ризик банкрутства підприємства. Внутрішні джерела, що зумовлюють наявність внутрішніх резервів, за своїм економічним змістом є власними джерелами. Традиційно до власних джерел відносять амортизаційні відрахування; прибуток, а також резерви та кошти, які формуються підприємством для забезпечення своєї діяльності.

Загальновизнано, що амортизація є джерелом фінансування переважної частини капіталовкладень, також – це особливий організаційно-економічний механізм, за допомогою якого має реалізовуватися системне та ефективне оновлення основних фондів. Проте в сучасних умовах, на жаль, амортизаційні фонди суттєво скоротилися, практично не виконують функцію технологічного оновлення виробництва.

Зокрема, Великий Ю. зазначає, що діючий сьогодні в Україні порядок нарахування та використання амортизаційних коштів підприємств не створює ефективного підґрунтя для оновлення основних фондів та становлення інноваційної економіки, що спричинено такими факторами, як:

- відсутність ознак правової стабільності;
- не стимулюється використання амортизаційних коштів винятково на інноваційно-інвестиційну діяльність підприємств;
- діючі схеми нарахування амортизації не забезпечують накопичення достатньої суми відрахувань для здійснення масштабних інвестицій у основний капітал;
- порядок нарахування амортизації не враховує фінансових можливостей та потреб підприємств та не забезпечує оновлення основних фондів на достатньому рівні;
- нарахування амортизації за діючою примусово-прискореною схемою ускладнює оцінку ефективності економічної діяльності [1].

Антоненко М.А. наголошує, що процес оновлення основних виробничих фондів відбувається вкрай повільними темпами. Амортизаційні фонди підприємств не здатні забезпечити оновлення основних засобів навіть на старій технічній основі [2].

Водночас, амортизаційні відрахування є дуже важливим елементом формування внутрішніх фінансових ресурсів суб'єкта господарювання. Амортизаційні відрахування - це фінансовий ресурс, що постійно поновлюється у процесі фінансово-господарській діяльності і який може використовуватися:

- для здійснення простого відтворення основних засобів виробництва;
- для накопичування з метою здійснення інвестиційної діяльності;
- для використання в періоди, коли підприємство зазнає проблем з формуванням оборотних коштів [3].

Прибуток вважається визначальним джерелом формування фінансових ресурсів та самофінансування розвитку підприємств. Однак, є можливою ситуація, коли при наявності прибутку і рентабельній діяльності підприємства у цілому, воно має низький рівень платоспроможності, або ж стає неплатоспроможним взагалі. Така ситуація може бути зумовлена низьким рівнем ліквідності, яка і зумовлює відповідний рівень платоспроможності. Адже саме наявність запасу високоліквідних активів у розпорядженні підприємства (суми грошових коштів підприємства на поточному, валютному та інших рахунках, у касі, короткострокові фінансові вкладення (цінні папери), які можуть бути використані для здійснення поточних розрахунків негайно) і визначає його платоспроможність.

Для підприємств, які зіткнулися з проблемою неплатоспроможності є характерними низький рівень ліквідності своїх активів, а також збитковість. В умовах рецесії, а подекуди – і спаду економіки України останнім часом значна частина економічних суб'єктів є збитковими, тому за таких умов прибуток втрачає своє значення як джерело самофінансування.

Зокрема, за даними Державної служби статистики чистий збиток за результатами економічної діяльності у 2014 р. отримали 50,6% великих, 38,6% середніх та 34,3% малих підприємств (з них 33,9% мікропідприємства). По Сумській області збитковими є 42,9% великих, 29,5% середніх та 33,3% малих підприємств (з них 33,1% становлять мікропідприємства) [4]. Як бачимо, збитковими є понад третину підприємств, а по Україні понад половину усіх великих підприємств. Такий стан обмежує розвиток підприємств за рахунок самофінансування, не сприяє інвестиційній привабливості, поглиблює залежність підприємств від боргового фінансування.

З огляду на зазначене, значення прихованих резервів та коштів у фінансовій стабілізації неплатоспроможних підприємств суттєво зростає. Їх мобілізація за рахунок скорочення витрат та втрат, збільшення доходів від продажу нематеріальних активів (ліцензій, ноу-хау), надлишкових основних засобів, передачі майна в оренду, реструктуризація дебіторської заборгованості тощо може покращити фінансовий стан підприємства.

Отже, мобілізація внутрішніх резервів фінансової стабілізації підприємства спрямована, насамперед, на підвищення (або відновлення) його платоспроможності та ліквідності. Цього можна досягти збільшенням обсягів вхідних грошових потоків (наприклад, за рахунок збільшення виручки від реалізації, продажу частини основних фондів, рефінансування дебіторської заборгованості) або в результаті скорочення вихідних грошових потоків (зменшення витрат, які відносяться на собівартість продукції чи покриваються за рахунок прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства).

Збільшення обсягів реалізації фінансово неспроможного підприємства можна досягти за рахунок заходів маркетингової політики, наприклад:

- аналіз ринків та каналів збуту готової продукції;
- дослідження механізму ціноутворення;
- підвищення якості обслуговування клієнтів;
- гнучка система матеріального стимулювання продавців;
- гнучка система знижок;
- рекламні акції.

Мобілізація внутрішніх резервів фінансової стабілізації у разі неплатоспроможності підприємства є комплексом внутрішньогосподарських заходів, які беруть свій початок на підприємстві і не передбачають фінансової участі третіх сторін (власників, кредиторів, державних органів), які проводяться з метою відновлення (та/або підвищення) платоспроможності та ліквідності підприємства.

На нашу думку, особливої уваги заслуговує такий напрям мобілізації внутрішніх резервів фінансової стабілізації неплатоспроможного підприємства, як реструктуризація активів. Її зміст полягає у зміні структури та складу необоротних та оборотних активів. Внутрішні (приховані) резерви можливо мобілізувати за рахунок реалізації окремих об'єктів основних та оборотних засобів, які безпосередньо не пов'язані з процесом виробництва та реалізації продукції (будівлі й споруди невикористаного призначення, корпоративні права інших підприємств, боргові цінні папери, нематеріальні активи, понаднормові запаси сировини й матеріалів тощо).

З метою мобілізації коштів майно (об'єкти основних засобів), яке не використовується у виробничому процесі, доцільно здати в оренду, або ж реалізувати його з одночасним зворотним отриманням в оперативний або фінансовий лізинг. За рахунок продажу окремих низькорентабельних структурних підрозділів та об'єктів основних фондів підприємство може отримати інвестиційні ресурси для перепрофілювання виробництва на більш прибуткові види діяльності.

Оптимізація структури оборотних активів передбачає такі заходи, як зменшення частки низьколіквідних оборотних засобів, запасів сировини та матеріалів (особливо їх надлишків, які потребують додаткових витрат на утримання складських приміщень та матеріальне забезпечення персоналу), незавершеного виробництва тощо.

Як свідчить практика, дебіторська заборгованість неплатоспроможних підприємств часто досягає загрозливих значень. За таких умов особливої значимості набуває активізація управління дебіторською заборгованістю, яке полягає у розробці ефективної кредитної політики, спрямованої на розширення обсягу реалізації продукції. Кредитна політика представляє собою певну поведінку та тактику підприємства при наданні покупцям комерційного (товарного) або споживчого кредиту. Традиційно кредитна політика підприємств складається з чотирьох змінних:

- стандарти кредитоздатності: мінімальний рівень кредитоспроможності потенційного покупця на одержання товарів підприємства в кредит;
- строки кредитування: загальна тривалість часу, протягом якого покупець повинен сплатити рахунок за товари, що придбані ним у кредит;
- політика стягнення кредиту: процедура, якої дотримується підприємство під час стягнення сум за своїми рахунками до отримання (відправлення листів, телефонні дзвінки, особисте відвідування боржника, заходи юридичного характеру тощо);
- система знижок з ціни: зменшення ціни продажу, яке надається, наприклад, у разі оплати рахунка-фактури раніше встановленого терміну.

Важливим кроком у процесі мобілізації внутрішніх резервів є реструктуризація дебіторської заборгованості (як політика стягнення кредиту) на основі факторингу, форфейтингу, дисконту векселів та примусового стягнення. Загальновідомо, що наявність у підприємства простроченої дебіторської заборгованості призводить до невиконання зобов'язань перед кредиторами, що у свою чергу, призводить до технічного банкрутства підприємства. Технічне банкрутство характеризує стан неплатоспроможності підприємства, зумовлений істотним простроченням його дебіторської заборгованості. При цьому розмір дебіторської заборгованості перевищує розмір кредиторської заборгованості підприємства, а сума його активів значно перевищує розмір фінансових зобов'язань. Технічне банкрутство

при ефективному антикризовому управлінні підприємством, включаючи його санацію, не призводить, як правило, до юридичного банкрутства.

Зазначені способи реструктуризації дебіторської заборгованості потребують особливої уваги з позиції особливостей їх застосування.

Факторингова послуга в Україні доволі таки молода, вважається що започаткування формування українського ринку факторингу припадає на 2001 р. (першим банком, що розпочав надавати послуги з факторингових операцій, був АКБ «Укрсоцбанк» [5]. Відповідно до ст. 1077 Цивільного Кодексу договір факторингу – це договір, згідно якого одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) [6]. Відповідно до ст. 350 Господарського Кодексу факторинг – це придбання банком права вимоги в грошовій формі з поставки товарів або надання послуг з прийняттям ризику виконання такої вимоги та прийом платежів [7].

Таким чином, факторинг – це операція продажу наявної дебіторської заборгованості факторинговій компанії або банку, яка передбачає, що після поставки товару (надання послуг) продавець негайно отримує в формі авансу значну частину від суми дебіторської заборгованості (до 95%), не чекаючи платежу від покупця.

Інший спосіб реструктуризації дебіторської заборгованості, форфейтинг, представляє собою кредитування зовнішньоекономічних операцій у формі викупу у експортера векселів та інших боргових вимог. Форфейтинг є юридично найпоширенішим засобом рефінансування комерційного кредиту та його трансформації у банківський. При цьому продавцем вимог є підприємство, яке виконало контракт. Вагомим недоліком форфейтингу є його висока вартість, що зумовлено ризикованістю цієї операції для форфейтора. У практиці діяльності вітчизняних підприємств-експортерів і банків форфейтинг тільки починає запроваджуватися, а тому деякі питання правового забезпечення ще недостатньо врегульовані. Зокрема, специфікою форфейтингу є неоднозначний його характер. Це — кредитно-вексельна угода, пов'язана з розрахунками в іноземній валюті [8].

Дисконт (або врахування) векселів є формою банківського кредитування на основі придбання векселя до настання строку платежу зі знижкою (дисконтом) з метою одержання прибутку від погашення векселя у повному розмірі. У разі нестачі грошових коштів підприємства можуть звертатися до банків і отримати грошові кошти через врахування векселів. Сучасна світова практика вказує, що врахування векселів є засобом перетворення торгового (комерційного) кредиту з відтермінуванням платежу в банківський кредит у грошовій формі [9].

Також повернути кошти підприємство може через юридичні процедури з примусового стягнення дебіторської заборгованості, що передбачає звернення підприємства із позовом до господарського суду.

Зменшення грошових видатків можна досягти за рахунок:

- запровадження управлінського обліку;
- обґрунтоване зменшення витрат на персонал;
- удосконалення номенклатури та асортименту продукції;
- зміни технічного рівня виробництва;
- зміни організації виробництва та умов праці;
- зменшення чи заморожування витрат на інвестиції.

**Висновки та перспективи подальших досліджень.** Таким чином, мобілізація та використання внутрішніх резервів фінансової стабілізації неплатоспроможних підприємств сприятимуть формуванню резерву коштів для фінансової стабілізації підприємства у разі його неплатоспроможності без участі третіх осіб і без поглиблення заборгованості підприємства. Прийняття рішення про доцільність обрання того чи іншого напряму використання внутрішніх резервів є компетенцією власників та функціональним обов'язком менеджерів і залежить від майнового стану підприємства у кожному окремому випадку.

### Список використаної літератури

1. Великий Ю. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності машинобудівних підприємств за рахунок власних фінансових ресурсів / Ю. Великий // Схід. – 2011. – № 2 (109). – С. 16–19.
2. Антоненко М.А. Аналіз сучасного стану машинобудівної галузі промисловості України / М.А. Антоненко // Вестник НТУ «ХПІ». – 51–1'2010. – С. 3–11.
3. Воробйов Ю.М. Роль фінансових ресурсів суб'єктів підприємництва / Ю.М. Воробйов // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011 – №3. – С. 17–21.
4. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Г.Є. Шпаргало. Факторингові операції в Україні: проблеми та перспективи / Г.Є. Шпаргало, Н.В. Наконечна. – Львівська комерційна академія. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/2455/1/31.pdf>.
6. Цивільний Кодекс України. Відомості Верховної Ради, 2003. №№ 40-44. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

7. Господарський Кодекс України. Відомості Верховної Ради, 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

8. А.М. Герасимович. Форфейтингові операції: сутність, механізм проведення, облік, аналіз і аудит / А.М. Герасимович, І.А. Герасимович, Н.А. Морозова-Герасимович // Фінанси, облік і аудит, 2011. – №18. – С. 251–262.

9. Банківські операції. Операції банків з вексями. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://lib.uabs.edu.ua/library/Books\\_academy/bank\\_oper/R6.pdf](http://lib.uabs.edu.ua/library/Books_academy/bank_oper/R6.pdf).

Хромушина Л.А.

#### ВНУТРІШНІ РЕЗЕРВИ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ ПІДПРИЄМСТВ

*У статті розглянуто можливі внутрішні резерви фінансової стабілізації неплатоспроможних підприємств; визначено особливості їх мобілізації та використання.*

*Ключові слова:* фінансова стабілізація, внутрішні резерви, підприємство, неплатоспроможність.

Хромушина Л.А.

#### ВНУТРЕННИЕ РЕЗЕРВЫ ФИНАНСОВОЙ СТАБИЛИЗАЦИИ НЕПЛАТЕЖЕСПОСОБНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

*В статье рассмотрены возможные внутренние резервы финансовой стабилизации неплатежеспособных предприятий; определены особенности их мобилизации и использования.*

*Ключевые слова:* финансовая стабилизация, внутренние резервы, предприятие, неплатежеспособность.

Khromushyna L.A.

#### INTERNAL RESERVES FINANCIAL STABILITY OF INSOLVENT ENTERPRISES

*The article discusses possible domestic reserves of financial stabilization insolvent enterprises; the features of their mobilization and use.*

*Keywords:* financial stabilization, internal resources, enterprise, insolvency.

*The article identifies the main sources of internal financial stabilization reserve insolvent companies; the possible ways of mobilizing and features found mobilize and use internal reserves to stabilize the financial insolvency. Substantiates the position that domestic sources are the most reliable and affordable sources of financing in the crisis management and reorganization of the company. The author notes that the value of the reserves mobilized from domestic sources, and determines whether the level of financial independence and autonomy of enterprises when making strategic decisions. In the article the own sources of internal reserves: depreciation, profit, reserves and funds that are now emerging for their activities. The author focuses on the function and role of depreciation as domestic financial stabilization reserve company in the modern world. The author sets out his views on the possibilities and features of profit for the financial stabilization of enterprises. This article summarizes the trends hidden mobilize internal resources within the farm complex activities that are carried out to restore the solvency of the company. Particular attention is given to the restructuring of assets in order to create reserve funds for the financial stability of the company. The author emphasizes the importance of activation of accounts receivable management based on the formation of an effective credit policy of the company, which examines how certain behavior and tactics of enterprise customers in providing commercial (marketable) or consumer credit. Special attention is paid to the methods refinancing receivables from factoring, forfeiting, discount notes and enforcement. The features of the methods of implementation of restructuring receivables. Measures outlined cash management business in order to reduce financial costs and increase incoming cash flows. The article presents the prospects for further research toward making decisions on the appropriateness of a particular method of election mobilization and use of internal resources.*